

MUSEU D'HISTÒRIA DE BARCELONA (MUHBA)
Plaça del Rei, s/n.
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
Fax: 93 315 09 57
museuhistoria@bcn.cat
www.museuhistoria.bcn.cat/quarhis

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA

quarhis
ÈPOCA II · ANY 2014 · N.10 · ISSN 1699-793X
256 PÀGINES · BARCELONA

Editor:

Museu d'Història de
Barcelona (MUHBA)
Institut de Cultura
Ajuntament de Barcelona

Director MUHBA:

Joan Roca i Albert

Direcció Quarhis:

Julia Beltrán de Heredia

Secretària de redacció:

Vanesa Triay

Consell de redacció:

Xavier Aquilué (MAC)
Julia Beltrán de
Heredia (MUHBA)
Josep Guitart (UAB)
Josep M. Gurt (UB)
Albert López (DiBa)
Magí Miret (GC)
Carme Miró (ICUB)
Miquel Molist (UAB)
Isabel Rodà (UAB)

Avaluadors externs:

Luis Caballero Zoreda
Carmen Fernández Ochoa
Sauro Gelichi
Jean Guyon
Simon Keay
Bernat Martí
Lucy Vallauri
Desiderio Vaquerizo
Giuliano Volpe

Control gràfic:

Emili Revilla

Disseny gràfic:

PFP
(Quim Pintó,
Montse Fabregat)

Realització:

Edicions Hipòtesi, SL

Impressió:

Índice Arts Gràfiques, SL

Imatges de la coberta:

El Born CC-Pep Parer
i Ignasi Camps

ISSN

1699-793X

Dipòsit legal

B-9715-2005

© dels textos els autors
© de l'edició

**Museu d'Història
de Barcelona**

Institut de Cultura,
Ajuntament de Barcelona
Plaça del Rei, s/n
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
Fax: 93 315 09 57
[www.museuhistoria.bcn.
cat/quarhis](http://www.museuhistoria.bcn.cat/quarhis)

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA |

quarhis

ÈPOCA II·ANY 2014·NÚM.10·ISSN 1699-793X
256 PÀGINES · BARCELONA

SUMARI
SUMARIO
SUMMARY
SOMMAIRE

9-11 PRESENTACIÓ

JOAN ROCA I ALBERT

12-13 EDITORIAL

JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO

EL BORN, UNA CIUTAT SOTA UN MERCAT

16-28 EL BORN I EL CONEIXEMENT HISTÒRIC

ALBERT GARCIA ESPUCHE

30-55 EL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE L'ANTIC MERCAT DEL BORN.

LA SEVA DARRERA FASE D'ÚS (1700-1717)

PERE LLUÍS ARTIGUES CONESA I ANTONI FERNÁNDEZ ESPINOSA

56-68 EL BORN I LA CULTURA MATERIAL DE 1700

JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO

70-93 EVOLUCIÓ GEOMORFOLÒGICA DEL BARRI DE LA RIBERA EN ÈPOQUES HISTÒRIQUES

RAMON JULIÀ BRUGUÉS I SANTIAGO RIERA MORA

NOTES I ESTUDIS

96-121 ESCULTURES ROMANES DE *BARCINO*

MONTSERRAT CLAVERIA NADAL I EVA M. KOPPEL GUGGENHEIM I ISABEL RODÀ DE LLANZA

122-139 LA REPRESENTACIÓ DEL RAPTO DE GANÍMEDES EN LA HABITACIÓ 3 DE LA *DOMUS*

DE AVINYÓ (BARCELONA): UN *UNICUM* EN LA PINTURA PROVINCIAL ROMANA

ALICIA FERNÁNDEZ DÍAZ I LORENZO SUÁREZ ESCRIBANO

140-162 LA MURALLA ROMANA DE BARCELONA, UNA EMPRESA DE FINALS DEL SEGLE III

ALESSANDRO RAVOTTO

164-179 EL PRIMER TESTIMONI ARQUEOLÒGIC DE LA PESTA NEGRA A BARCELONA:

LA FOSSA COMUNA DE LA BASÍLICA DELS SANTS MÀRTIRS JUST I PASTOR

JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO I IRENE GIBRAT PINEDA

173 ANNEX 1. Estudi de les restes tèxtils dels enterraments de la fossa

de la Basílica dels Sants Màrtirs Just i Pastor de Barcelona

SÍLVIA CARBONELL BASTÉ

178 ANNEX 2. Estudi de la composició de les mostres de teixit dels enterraments

de la fossa de la Basílica dels Sants Màrtirs Just i Pastor de Barcelona

ENRIC CARRERA I GALLISSÀ

180-199 LA SÉPULTURE MULTIPLE DE LA BASILIQUE DES SAINTS MARTYRS

JUST ET PASTOR : BIO-ARCHÉOLOGIE DES RESTES HUMAINS

SACHA KACKI I DOMINIQUE CASTEX

NOTICIARI

202-204 PROJECTE PREHISTÒRIA AL PLA DE BARCELONA

205-206 LA MURALLA ROMANA EN EL MARC DEL PLA *BARCINO*. PROJECTES I RESULTATS DE L'ANY 2013

207-208 PLA *BARCINO*. LA BASÍLICA DELS SANTS MÀRTIRS JUST I PASTOR: LA CIUTAT CRISTIANA I VISIGODA

209-211 IMPACTE TECNOLÒGIC EN EL NOU MÓN COLONIAL.

CANVI CULTURAL EN ARQUEOLOGIA I ARQUEOMETRIA CERÀMICA (TECNOLONIAL)

213-215 BIBLIOGRAFIA PUBLICADA SOBRE ARQUEOLOGIA DE BARCELONA

217-227 TEXTOS EN CASTELLANO. SÍNTESIS

229-238 ENGLISH TEXT. SUMMARY

239-250 TEXTES EN FRANÇAIS. RÉSUMÉ

251-255 NORMES DE PRESENTACIÓ D'ORIGINALS A QUARHIS

NOTICIARI

El projecte Prehistòria al Pla de Barcelona ha continuat durant l'any 2013 amb els objectius generals marcats per l'estudi interdisciplinari del registre material procedent de les excavacions arqueològiques que, en el terme de l'actual ciutat de Barcelona, han lliurat les ocupacions de l'època prehistòrica. Aquest programa té unes característiques ben específiques que convé destacar. El fet principal és que està centrat en la cooperació entre tres tipus d'entitats, el MUHBA i el Servei d'Arqueologia com a representants de l'ICUB, la Universitat Autònoma de Barcelona i les empreses privades que actuen sobre el patrimoni de la ciutat. Els treballs, que tenen uns objectius clars fixats, es poden definir en síntesi com a actuacions focalitzades en l'estudi del coneixement de les primeres ocupacions humanes en el Pla de Barcelona a partir dels estudis interdisciplinaris i en la seva difusió.

En aquest context, les excavacions i els treballs d'enguany han validat un cop més la seva entitat i rellevància dins de la ciutat, però també per tot el territori català. Aquests estudis i anàlisis es poden sintetitzar en les actuacions descrites a continuació.

ACTIVITAT CIENTÍFICA

La caserna de Sant Pau del Camp continua essent, per la seva importància, un referent en els estudis del programa. La revisió dels materials de les campanyes de l'any 1989¹, que es situen essencialment a la zona de la plaça i del pàrquing entorn de l'església, és molt important ja que aporta informació sobre la part més meridional de l'assentament. L'estudi en curs per a aquest sector indica una presència d'ocupacions d'època neolítica, sobretot de la part final del neolític antic, i una probable evidència de la transició vers el neolític mitjà. Així mateix, les ocupacions del període del bronze inicial també hi estarien representades amb un patró desigual d'assentament que permetrien posar

en relació les restes entre la caserna i el Conservatori del Liceu. Amb relació també al mateix assentament de la caserna de Sant Pau, els estudis han aprofundit en diferents aspectes centrats en l'estudi espacial. Pel que fa a l'anàlisi microespacial, cal destacar la continuïtat de l'estudi de la distribució del registre arqueològic a l'assentament amb la publicació dels resultats d'aquests darrers anys (Vicente *et alii*, en premsa). Molt important ha estat l'aprofundiment de la relació entre l'estudi malacològic i la distribució espacial d'aquestes restes en aquest mateix assentament (Lloveras *et alii*, 2014). Aquest treball posa en relleu la dificultat d'esbrinar el rol de les abundants restes malacològiques d'època neolítica localitzades en l'assentament a fi de relacionar-les amb una recol·lecció antròpica o amb uns possibles dipòsits naturals atesa la probable proximitat de la línia costera. La primera hipòtesi després d'haver estat descartada és actualment la més versemblant, segons J. Nadal.

Molt interessants són les aportacions de l'estudi en curs de l'assentament documentat al solar excavat a la cruïlla dels carrers de la Reina Amàlia, 31-33, de la Lleialtat, 1-9, i de les Carretes, 58 i 46. Recordem que sobre aquest jaciment se'n va publicar una primera notícia general² i que els vestigis arqueològics es troben actualment en curs d'anàlisi interdisciplinari. Aquest ha estat l'objectiu de les actuacions d'aquest any, de les quals cal fer esment en el desenvolupament dels diferents estudis ceràmics, arqueozoològics, paleobotànics, indústria lítica i distribució espacial. L'excepcionalitat de les estructures recuperades, un "retall" o probable fons de cabana, i per tant l'anàlisi de les diferents unitats estratigràfiques i materials associats a aquestes poden contribuir molt significativament a l'estudi d'aquest assentament i de manera més general a la caracterització d'aquest tipus d'estructures habituals a la prehistòria

recent de Catalunya, sempre difícil d'interpretar.

També s'està duent a terme l'estudi detallat del material de les ocupacions prehistòriques del jaciment de la Filmoteca. En aquest cas, tot i que el nombre de restes és menor, es posa en evidència una probable continuïtat de les ocupacions en aquesta àrea en el període de transició del neolític antic postcardial al neolític mitjà. La identificació de tradicions tecnològiques ceràmiques diferents de les de la caserna de Sant Pau també mostren, per al període del bronze inicial, l'existència de dues comunitats de pràctica diferenciades en els principals aspectes productius.

ACCIONS DE DIVULGACIÓ A LA CIUTAT DE BARCELONA

Les accions de divulgació científica de l'any 2013 han estat diverses, però les principals s'emmarquen dins del projecte titulat *Les arrels del Raval*, una exposició itinerant que ha gaudit d'una ajuda ACDC 201100068 de la Direcció General de Recerca de la Generalitat de Catalunya. Es tracta d'una exposició amb una finalitat essencialment informativa per a l'actual població del barri del Raval, que utilitzant suports gràfics i textos divulgatius presenta l'existència d'unes ocupacions prehistòriques al barri del Raval i les seves principals característiques. A més, de forma buscada la itinerància de la exposició s'ha fet en els edificis de recent construcció en el subsòl dels quals es van localitzar restes arqueològiques d'època prehistòrica. Així aquesta exposició ha estat allotjada al Casal Folch i Torres, a la Filmoteca i al Nou Conservatori del Liceu (el Raval, districte de Ciutat Vella). En els tres casos l'exposició ha anat acompanyada d'una conferència complementària. L'exposició va tenir lloc del 5 de febrer al 19 de febrer de 2013 al Casal de Barri Folch i Torres, on el 13 de febrer es va fer una xerrada titulada "Les troballes arqueològiques al subsòl del Casal de Barri Folch i Torres", a càrrec de Javier González i Karin Harzbecher.

*Departament de Prehistòria de la Universitat Autònoma de Barcelona.

1. Excavació dirigida per Ferran Puig i efectuada en el marc de les obres de remodelació de la plaça.

2. González, J.; Harzbecher, K.; Molist, M. 2011. "Un nou assentament del V mil·lenni a la costa de Barcelona". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*. Època II, 7. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura. Barcelona. pp. 86-100.

A partir del 20 de febrer de 2013 l'exposició es va presentar a la Filmoteca de Catalunya. Aquesta activitat va anar acompanyada d'una taula rodona amb la participació de Ramon Tern (Generalitat de Catalunya), Josep Guitart (UAB-IEC), Anna Gómez Bach (UAB) i Josep Font (ACTIUM). També es va projectar la pel·lícula *Les aventures extraordinàries d'Adèle Blanc-Sec* de Luc Besson (2010) per celebrar el primer any d'obertura de la Filmoteca a la nova seu al Raval.

Finalment, el 19 de juny del mateix any l'exposició es va presentar al Nou Conservatori del Liceu, on la inauguració va anar acompanyada d'una conferència titulada "Un campament de la prehistòria en el subsòl del Nou Conservatori del Liceu", a càrrec d'Anna Bordas (Atics, SL), directora de les excavacions, i d'un concert de jazz i piano de Rhonny Ventat i George Hermans, músics belgues.

En aquest apartat d'activitats de divulgació científica cal destacar la participació al XIII Congrés d'Història de Barcelona: Barcelona i el mar, amb una comunicació titulada "El mar i les comunitats humanes al llarg de la prehistòria al Pla de Barcelona", presentada per Anna Gómez, Jordi Nadal i Miquel Molist.

Molt breument, s'han fet diverses tasques de consulta i suport a les excavacions de LAV-Sagrera i a les excavacions de la Gardunya i Reina Amàlia n. 2. Aquestes tasques s'han centrat en la proposta d'elaboració d'anàlitziques complementàries, en la presa de dades geoespacial i en l'assessorament per a l'estudi de materials arqueològics concrets.

En l'àmbit de la recerca universitària, s'ha dut a terme un treball de grau centrat en l'aproximació tecnològica de la decoració en la ceràmica cardial titulat *How to measure the invisible. A quantitative approach towards the analysis of prints by toothed shells*, presentat per Adrià Breu i dirigit per Miquel Molist i Anna Gómez.

TREBALLS PREVISTOS PER A L'ANY 2014

Els treballs previstos per a l'any 2014 tenen, de nou, una doble vessant centrada en la recerca i ampliació de nous

TOMBES, CABANES I TALLERS DELS PRIMERS HABITANTS DEL RAVAL

Una geografia suau, amb abundants recursos naturals, tant de tipus vegetal com animal, van atreure les primeres comunitats pageses. Practicaven el conreu de cereals com blats i ordís, i tenien una ramaderia sobretot de cabra, ovel·la, bou i porc. Aquests habitants complementen aquests recursos amb l'explotació de l'entorn costaner i dels recursos minerals més propers, com el jaspí de Montjuïc i la comiana de la Serra de Collserola.

Entre el VI i IV mil·lenni, aquestes poblacions utilitzaven una tecnologia innovadora en què la ceràmica i la pedra polida s'utilitzaven per agilitzar part dels processos productius, però també per afiançar la pertinença a la pròpia comunitat. A més, mantenen contactes amb altres grups que faciliten la introducció dels metalls, primer l'or i després el coure i el bronze.

En el III mil·lenni, la complexitat d'uns grups cada vegada més organitzats es complementa amb l'increment de jaciments i en les transformacions en les produccions artesanals. De moment coneixem els jaciments de Caserna de Sant Pau, Reina Amàlia, Conservatori del Liceu, Filmoteca, Plaça Gardunya, etc.

TOMBES, CABANES Y TALLERES DE LOS PRIMEROS HABITANTES DEL RAVAL

Una geografía suave, con abundantes recursos naturales, tanto de tipo vegetal como animal, van atraer a las primeras comunidades campesinas. Practicaban el cultivo de cereales como trigo y cebada, y tenían una ganadería sobretodo de cabra, oveja y vaca. Estos habitantes complementan estos recursos con la explotación del entorno costero y de los recursos minerales más cercanos, como el jaspe de Montjuïc y la comiana de la Sierra de Collserola.

Entre el VI y IV milenio, estas poblaciones utilizaban una tecnología innovadora en la que la cerámica y la piedra pulida se utilizaban para agilizar parte de los procesos productivos, pero también para afianzar la pertenencia a la propia comunidad. Además, mantienen contactos con otros grupos que facilitan la introducción de los metales, primero el oro y después el cobre y el bronce.

En el III milenio, la complejidad de unos grupos cada vez más organizados se complementa con el incremento de yacimientos y en las transformaciones en las producciones artesanales. De momento conocemos los yacimientos de Caserna de Sant Pau, Reina Amàlia, Conservatori del Liceu, Filmoteca, Plaça Gardunya, etc.

estudis i en la difusió de les dades recollides.

En l'àmbit de la recerca es preveu completar les dades tant espacials com arqueològiques del Raval, concretament entorn de la caserna de Sant Pau, amb la incorporació de la recent intervenció a Reina Amàlia n. 2 feta per l'empresa Global CHM i dirigida per Javier González. També es preveu endegar el programa d'anàlitiques complementàries per a les troballes prehistòriques de la zona de la Sagrera i continuar amb el programa de publicacions dels resultats. Es preveu la presentació dels resultats en diferents publicacions científiques alhora que està prevista la participació en diverses comunicacions en el Congrés de la UISPP que tindrà lloc el setembre de 2014 a Burgos.

EXPOSICIÓ MONOGRÀFICA SOBRE LA PREHISTÒRIA DEL PLA DE BARCELONA AL MUHBA

Per a aquest nou any es preveu centrar una bona part del treball del projecte en la preparació dels elements científics i de contingut per actuar de forma destacada en l'àmbit de la difusió i divulgació general entre els ciutadans. S'està treballant des de fa uns mesos en una exposició temporal al Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona que reculli les principals restes prehistòriques de la ciutat i que alhora posi de manifest la important ocupació prehistòrica de l'actual ciutat de Barcelona. El projecte preveu que es tracti d'una mostra pública, amb un ampli ventall de peces arqueològiques, tant les més usuals, com són les restes d'atuell, eines, ornaments, etc., com les menys freqüents, de les quals els jaciments prehistòrics de Barcelona han donat una bona representació. Es tracta principalment de restes antropològiques, paleobotàniques o arqueozoològiques molt representatives de les primeres comunitats pageses i bones il·lustradores de les activitats agrícoles i ramaderes d'aquests moments inicials. Amb el títol provisional de *Comunitats en xarxa: els primers pagesos al Pla de Barcelona*, la mostra té previst efectuar un recorregut temàtic que permeti fer una aproximació a l'entorn i al paleoambient de fa cinc mil anys, un acostament a la població

d'aquell moment, des de les seves principals activitats econòmiques i socials i la seva tecnologia fins al seu món simbòlic. Una visió polièdrica de la reconstrucció històrica i antropològica de la primera població estable al Pla de Barcelona. Es preveu que l'exposició es pugui visitar entre el juny i l'octubre de 2015.

En síntesis, aquesta iniciativa vol remarcar la riquesa de la recerca arqueològica de la ciutat i la complexitat de les troballes de la prehistòria recent.

BIBLIOGRAFIA GENERADA PEL PROJECTE

LLOVERAS, LL.; VICENTE, O.; MOLIST, M.; NADAL, J.; RIERA, S.; JULIÀ, R.; ESTRADA, A. 2014. "Interpretación tafonómica de la malacofauna marina en el yacimiento neolítico de la caserna de Sant Pau del Camp (Barcelona)". *Archaeofauna*, 23, pp. 169-179.

BORDAS, A.; GÓMEZ, A.; JULIÀ, R.; LLERGO, Y.; NADAL, J.; PIQUÉ, R.; RIERA, S.; RÍOS, P.; SAÑA, M.; MOLIST, M. 2013. "Els horitzons de l'època neolítica i l'inici de l'edat del Bronze a les excavacions del Conservatori del Liceu". *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*. Època II, 9. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura. Barcelona. pp. 120-137.

GÓMEZ, A.; ALBERCH, P.; BREU, A.; MOLIST, M. 2013. "Aproximació al gest tecnològic: la decoració cardial de la caserna de Sant Pau del Camp (Barcelona)". A PALOMO, A.; PIQUÉ, R.; TERRADAS, X. (eds.) *Experimentación en arqueología. Estudio y difusión del pasado*. Sèrie Monogràfica del MAC. Girona. pp. 363-371.

VICENTE, O.; GÓMEZ, A.; BARCIA, C.; MOLIST, M. (en premsa). *Study of the spatial variability of Caserna de Sant Pau*. Debating Spatial Archaeology: International Workshop on Landscape and Spatian Analysis in Archaeology, 8-9 june 2012 (Santander, Spain).

